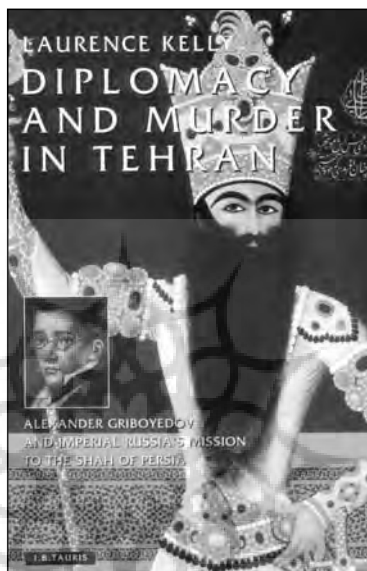

دیپلماسی و قتل در تهران

○ نادر خبازی دولت‌آباد

- Diplomacy and Murder in Tehran
- Author: Laurence Kelly
- Publisher: I. B. TAURIS, 2002

نفر نماینده فوق‌العاده به دربار یکدیگر می‌فرستادند بنابراین دولت روسیه گریبایدوف، خواهرزاده پاسکوویچ را مأمور تهران کرد. کتاب **دیپلماسی و قتل در تهران** در واقع، هم به زندگی سیاسی و نحوه اجرای مأموریت گریبایدوف در ایران و قفقاز اشاره دارد و هم حیات ادبی او را با معرفی و بررسی نوشته‌هایش توصیف می‌کند.

خلاصه‌ای از زندگی و فعالیت ادبی گریبایدوف

مسقط‌الرأس خانواده گریبایدوف از لهستان بود. آنان در اواخر قرن شانزدهم به روسیه آمده و در شهر ولادیمیر ساکن شدند. پس از مدتی سکونت در روسیه به خدمت تزار روس درآمد و از اشراف درجه دوم روسیه محسوب گردیدند. بعد از گذشت مدتی آنان نام خانوادگی **گریبوسکی (Gribovesky)** را به گریبایدوف عوض کردند، به طوری که یکی از آنان به نام **فنودور آکیمویچ گریبایدوف (Fyodor Akimovich)** تاریخ‌تزارها را برای تزار روس به نگارش درآورد. آنان نسل اندر نسل در خدمت تزارهای روس بودند. پدر گریبایدوف در خدمت تزار روسیه بود و یکی از ملاکان بزرگ منطقه ولادیمیر محسوب می‌شد، به همین دلیل گریبایدوف نیز همواره به اصل و نسب خود می‌بالید. در بهار سال ۱۸۲۹ م. **الکساندر پوشکین**، شاعر معروف روسیه، برای دیدار برادر خود که در جبهه عثمانی و روس خدمت می‌کرد، عازم قفقاز شد او در مسیر سفر خود با گروهی گرجی مواجه شد که جسد گریبایدوف را از تهران به تفلیس حمل می‌کردند. پوشکین برای نخستین بار در سال ۱۸۱۷ در سن ۱۸ سالگی با

یکی از مهمترین وقایع دوران شهریاری قاجارها بر ایران، جنگ‌های ایران و روس بود. زمامداران روسیه براساس وصیت پتر کبیر رسیدن به آب‌های گرم را سرلوحه اهداف خود قرار داده بودند، که این امر خواه ناخواه روسیه را در مقابل ایران قرار می‌داد. پس از قتل **اقامحمدخان قاجار**، **گیورگی دوازدهم** به عنوان حاکم گرجستان جانشین **هراکلیوس** شد، و خود را تحت‌الحمایه روسیه قرار داد. در این میان شورش برادران **گیورگی** باعث شد تا روسیه به بهانه حمایت از **گیورگی** وارد تفلیس شود و بدین ترتیب نخستین تجاوزات به ایران آغاز گردید. در این زمان **سیسیانف** به گنجه حمله برد و ایروان و قراباغ را نیز تسلیم کرد. هرچند جنگ **اچمیازین** با فتح **عباس میرزا** تمام شد و **سیسیانف** به قتل رسید، ولی سپاه ایران به زودی در جنگ **سرنوشت‌ساز «اصلاندوز»** شکست خورد و عهدنامه شوم گلستان بر ایران تحمیل شد. مشخص نبودن خط سرحدی بین ایران و روس در معاهده گلستان، تظلمات پی در پی مردم مسلمان قفقاز نسبت به ظلم و ستم روس‌ها به دربار ایران و فتوای علما برای جهاد باعث شروع دوره دوم جنگ‌های ایران و روس گردید که این بار نیز ایرانیان در آغاز به فتوحاتی دست یافتند، ولی بعد از اتمام جنگ‌های روس و عثمانی یکی از سرداران معروف روسیه به نام **پاسکوویچ** به سرداری کل سپاه روسیه در قفقاز نامزد شد. سپاه **عباس میرزا** به زودی در جنگ‌های شکمور و گنجه شکست خوردند و پاسکوویچ به فتوحات بزرگی نایل آمد و در نتیجه معاهده **ترکمانچای** بر ایران تحمیل گردید. چون به موجب معاهده **ترکمانچای** دولت‌های ایران و روسیه باید یک

گریبایدوف ۲۳ ساله که از چهره‌های برجسته تئاتر پترزبورگ محسوب می‌شد آشنا گردید و روابط آن دو آغاز شد. گریبایدوف به دنبال انجام دولتی که در روسیه غیرقانونی بود، مجبور به ترک پایتخت شد تا به عنوان فردی نیمه‌تبعیدی برای تحقق اهداف امپریالیستی روسیه در ایران و قفقاز خدمت کند. گریبایدوف بعد از تبعید نقش بزرگی را ایفا نمود. از یک سواو بازیگردان اصلی روابط ایران و روس گردید و از سوی دیگر به عنوان یک نویسنده بزرگ که آثارش از شاهکارهای تئاتر روسیه محسوب می‌شود، شناخته شد. گریبایدوف بعد از ترک سن‌پترزبورگ به مدت پنج سال در ایران و گرجستان خدمت کرد. وی در ابتدا با عنوان (charge) در تبریز، پایتخت دیپلماتیک ایران، به خدمت مشغول شد. ولی بعد به مقام مشاور دیپلماتیک ژنرال یرملوف، منصوب شد. در واقع

الکساندر سرگه‌یه‌ویچ گریبایدوف
(۱۷۹۵-۱۸۲۹)

بودند. چاتسکی با جناح یکپارچه و قدرتمند دغلاکاران، شیادان و فرصت‌طلبان به مبارزه برمی‌خیزد. آن فراستی که در میان مردم برای چاتسکی ارج و برزندگی می‌آورد، باعث اندوه او می‌گردد. گریبایدوف در تابستان ۱۸۲۳ نمایشنامه معروف خود را به اتمام رسانید. کمدی از طریق رونویسی و نسخه‌برداری دست به دست می‌گشت و حیرت خوانندگان را برمی‌انگیخت، به دلیل اینکه پلیس و اداره سانسور دستگاه امپراتوری در دوران حیات گریبایدوف از چاپ کمدی اندوه ناشی از فراست جلوگیری می‌کردند، دانشجویان و افسران جوان در صدد برآمدند تا از طریق رونویسی نسخه‌ای از آن را تهیه کنند، به طوری که نسخ کتاب پس از چندین سال به چهل هزار عدد رسید و کمتر شهری در روسیه وجود داشت که نمایشنامه وی را در آن نخوانده باشند.

نمایشنامه وی تأثیر غیرقابل وصفی داشت به گونه‌ای که گریبایدوف را در ردیف مشهورترین شاعران و نویسندگان روسیه قرار داد. با مروری کوتاه بر زندگی گریبایدوف به معرفی مختصر کتاب دیپلماسی و قتل در تهران می‌پردازیم:

مطالب و محتوای کتاب:

در ابتدای کتاب فهرست تصاویر و عکس‌هایی که در کتاب آمده همراه با توضیحات مختصر به ترتیب صفحات ذکر شده است، همچنین نقشه‌هایی از قفقاز و ماوراء آن که نشان‌دهنده موقعیت جبهه ایران - روسیه و روسیه - عثمانی است، ترسیم گردیده است. لورنس کلی (Laurence Kelly) نویسنده کتاب در مقدمه‌ای نسبتاً کوتاه زندگانی گریبایدوف را از قول پوشکین دوست نزدیک و صمیمی وی نقل می‌کند و به معرفی کوتاه اثر

این سال‌ها برای گریبایدوف، سال‌های کسب مهارت دیپلماتیک، کامل کردن اطلاعات و دانش خود درباره زبان فارسی و تسلط بر آن و مسافرت در شرایط طاقت‌فرسا در کوه‌های جنگلی و ترس آور قفقاز بود.

زندگانی سیاسی و ادبی گریبایدوف به طرز عجیبی به هم آمیخته شده است. در همین سال‌ها بود که طرح نوشتن مهمترین اثر وی با عنوان اندوه ناشی از فراست (Woe from Wit) شکل گرفت. گریبایدوف با ترک مسکو در بهار ۱۸۲۳، از تمامی دسیسه‌ها و تزویرهای اشراف روسیه آگاه بود. بنابراین در کمدی خود دغلاکاری‌ها و فرصت‌طلبی‌های آنان را به طرز درخشانی به باد تمسخر گرفت. این نمایشنامه نمایانگر تضاد میان دو جناح جامعه آن روز روسیه می‌باشد: در یک جناح جوانی را می‌بینیم به نام چاتسکی با اندیشه‌هایی تازه و گفتاری بی‌پرده و در جناح دیگر چهره‌های فرصت‌طلب که موردپسند و سلیقه طبقة اشراف و مرتجع آن روز روسیه

گریبایدوف با خیالی آسوده، درحالی که کنار پنجره ایستاده، ناظر بر سنجش شمش‌های طلایی است که به عنوان غرامت جنگی، طبق معاهده ترکمانچای بایستی به روسیه پرداخت می‌شد.

مشهور او اندوه ناشی از فراسـت می‌پردازد. مطالب کتاب که در واقع زندگانی سیاسی و خصوصی گریبایدوف است، از بیست و پنج مبحث تشکیل می‌شود. نویسنده در ابتدا به اصل و نسب خاندان گریبایدوف می‌پردازد و درباره اجداد او سخن می‌گوید. در ادامه به موضوعاتی چون تحصیل گریبایدوف در مسکو، حمله ناپلئون به روسیه در سال ۱۸۱۲ و مقاومت مردم روسیه در برابر بیگانگان اشاره می‌نماید. نویسنده سپس جریان دولتی را که باعث تبعید گریبایدوف از روسیه گردید، شرح داده و به حوادث متعاقب

آن که منجر به رسیدن گریبایدوف به حضور یرملوف در تفلیس شد، پرداخته است. نویسنده به طور خلاصه سفر گریبایدوف به تبریز و سپس تهران را که برای نخستین بار صورت می‌گرفت ذکر نموده و چگونگی شکل‌گیری طرح نوشتن کمدمی «اندوه ناشی از فراسـت» و بازتاب‌های آن در جامعه روسیه را توضیح داده است.

در مبحث بعدی ابتدا سفر گریبایدوف به مناطق کریمه و قفقاز شمالی مورد بررسی قرار گرفته است. سپس موضوع کودتای دکابریست‌ها در پترزبورگ و موجبات شکست و دستگیری دست‌اندرکاران آن، از جمله دستگیری گریبایدوف تشریح شده است. مهمترین قسمت کتاب که به تاریخ ایران می‌پردازد، مبحث جنگ‌های ایران و روس است. نویسنده در این قسمت به طور مختصر به این جنگ‌ها پرداخته و اقدام‌های پاسکویچ و عباس میرزا را برای امضای عهدنامه صلح توضیح می‌دهد.

چون به موجب معاهده ترکمانچای دولت‌های ایران و روسیه باید یک نفر نماینده فوق‌العاده به دربار یکدیگر می‌فرستادند بنابراین دولت روسیه گریبایدوف خواهرزاده پاسکویچ را مأمور تهران کرد

کتاب «دیپلماسی و قتل در تهران» هم به زندگی سیاسی و نحوه اجرای مأموریت گریبایدوف در ایران و قفقازیه اشاره دارد و هم حیات ادبی او را با معرفی و بررسی نوشته‌هایش توصیف می‌کند

در بخش بعدی کتاب، نویسنده به قرارداد ترکمانچای و اهمیت آن برای روسیه و همچنین مواد اصلی معاهده ترکمانچای و مذاکرات طرفین درجین امضای قرارداد صلح و به نقش گریبایدوف در طراحی قرارداد ترکمانچای می‌پردازد. در ادامه نویسنده بازگشت قهرمانانه گریبایدوف به روسیه و دیدار با خانواده خود و ماجرای ازدواج او را نقل می‌کند. بعد از انعقاد معاهده ترکمانچای، وی به عنوان وزیر مختار روسیه به تهران بازگشت.

نویسنده در ذیل عنوان «شمارش معکوس برای قتل»، از پناهنده شدن آقای یعقوب ارمنی به سفارتخانه

روسیه بحث نموده که همین عامل سرآغاز درگیری بین دولت و گریبایدوف گردید. آقای یعقوب خواستار استرداد زنان گرجی به موطن خودشان بود، در حالی که چنانکه نویسنده اشاره کرده آنها تمایلی به بازگشت نداشته‌اند. گریبایدوف به درخواست آقای یعقوب زنان ارمنی را در سفارتخانه نگه داشت. در این میان اصف‌الدوله که زنش در بین زنان حاضر در سفارتخانه بود به سفارت شکایت نمود. آقای یعقوب مردان مسلح روس را به تیراندازی به روی مردم تحریک کرد که در پی آن چند نفر کشته شدند. در این زمان، مردم با فتوای میرزا مسیح مجتهد، در پاسخ به این عمل مداخله‌گرانه سفارتخانه، به آنجا حمله کرده و گریبایدوف را همراه با هشتاد نفر از کسان او به قتل رساندند. لورنس کلی در خاتمه کتاب، کتابشناسی مفصل و بسیار مفیدی از کتاب‌ها، اسناد، مقالات و آرشیوها برای خواننده فراهم نموده است.

مذاکرات صلح در ترکمانچای. مواجهه عباس میرزا با سکویچ و گریبایدوف رئیس هیئت همراه جهت مذاکره

